

**«Мин олохпор сыаннастарым» диэн темаҕа  
8-11 үөрэнээччилэригэр кылаас чааһын сценарийа**

*Олох – сырдык хараналыын,  
үчүгэй куһаҕанныын,  
саҥа эргэлиин күрэстэһиитэ.*

Семен Данилов.

**Сыала:** Киһи олоҕун сыаннастарын туһунан толкуйдарын уһугуннары уонна биридэ бэриллибит олох хатыламматын өйдөтүү.

**Соруктар:**

1. Олох сыаннастарын өйдөбүлүн арыян биэри
2. Оҕолор олоххо сыаннастарын билиилэрин ханаты
3. Олох сыаннастара киһи олорор олоҕор оруолун туһунан билиилэрин ситиһи.

**Туттар тэриллэр:** слайдалар, олох сыаннастара суруллубут карточкалара, таас ыстакааннар, драже кэмпиэт, пластилин,

**Ытыгааччы**

Хас биирдибитигэр туһуламмыт олох сыаннастарыгар кылаас чааһын аныбыт:

**1слайда.** «Кырдыҕас хараҕа үөрэнэн, эдэр уруккуну көрбөтөх буолан, сороҕор бэйэбит дьолбутун ситэ өйдөөбөппүт» диэн Амма Аччыгыһа этэн турардаах

Эһиги бу этиини хайдах өйдүүгүтү? Оҕолор эппиэттиллэр.

Хас биирдии олоҕорбут күммүтүттэн, биһигини тулалыыр дьонтон, аттыбытыгар баартан барытыттан үөрүөххэ наада.

**“Олох сыаннастара” оонньоу**

Кылаас икки хамаандаҕа араасар.

*Бастакы түһүмэх:* Кылаас иннигэр остуолга икки кураанах таас ыстакааннар тураллар. Хамаанда бэрилиннэбинэ хамаанда хас биирдии киһитэ олох сыаннастарын этэ-этэ бэйэбит хамаандатын ыстакааныгар араас өгнөөх драже кэмпиэттэри угабыт. Сыаннастар үрүт үөһэ хатыламматтар. Бэриллибит бириэмэ иһигэр элбэх сыаннаһы этэн уга сатыахтааххыт. Ыстакааны сыаннастарынан толоробут.

*Иккис түһүмэх:* Сыаннастары этэбин. (сыаналаах күндү таастар, кыһыл, үрүҥ көмүстэр, элбэх харчы, улахан дьыэ-уот, сыаналаах массыына, доруобуйа, олох, киһи анала, киһи үтүөтэ, эр сүрэх, кырдык, үлэ, үөрэх билии, айар үлэ, ийэ, таптал, доҕордоһуу, төрөппүттэр, дьыэ кэргэн). Ким сөпкө быһаарыыны биэрбит киһи дражене ылар. Хайа хамаанда элбэх сөптөөх эппиэти биэрдэ.

*Үһүс түһүмэх:* Хамаандаҕа пластилин биэрэбин. Олох сыаннастарын онорон көрдөрүү. Хамаанда тугу онорбуккутун кэпсиигит.

Олоххо сыаннастарын сөпкө өйдөөн бэйэбэр наадалаабын, сөптөөбүн өйдөөн олорор кэммит кэллэ. Ол гынан баран киһиэхэ саамай күндү тугуй? Киһи олоҕо. Киһи көрсөр олоҕун сыаннастара.

## Слайдалар:

1. Аан бастакынан этэбит – **ТАПТАЛ**. Таптал диэн өйдөбүл киэн өйдөбүллээх. Ийэ дойдуга таптал, ийэбэ таптал, олоххо таптал, кыыһы, уолу танара оностуу. Семен Данилов этэр: «Таптал сүрэххитигэр тыыннаабын тухары эһиги модун күүстээх, самныбат санаалаах буолуоххут, ханнык бабарар ыарахаттары кыайаххыт»

2. **ӨЙДӨҮҮ** – олох сыаннастарыгар өйдөһүү сүнкэн улахан суолталаах. Хас биирдии киһи өйдөһүүтэ иллээх-эйэлээх буолууга тиэрдэр.

3. **УБААСТАБЫЛ**. Кыратыттан убаастыы үөрэммит оҕо куһаҕаны онорбот. Барытын сыаналаан көрөр, бэйэтин сыһатын билинэр, үчүгэйи булан көрөр, сыаналыыр буолар.

4. **БЭРЭЭДЭКТЭЭХ БУОЛУУ**. Киһи үчүгэйэ-кини сүрэбин ырааһа, сүннүүн көнөтө, дьон ортотугар сирдээхтик сылдыһыта буолар.

5. **КИҢИ АНАЛА**. Бу дойдуга киһи арҕахтаах эһэ кэриэтэ уйа хастан сылаастык утуйар, тото аһыыр, маанытык таннар туһугар төрөөбөт, бар дьон туһугар үлэлээри, айаары ананан төрүүр диэн Семен Петрович Данилов бэргэн этиитэ баар.

6. **МАХТАЛ**. Онорбут үтүөбэ дьон махтаныа. Дьон махтала киһини кынаттыыр, санаабын күүһүрдэр.

7. **БЫРАСТЫЫ ГЫНЫЫ**. Киһи олорорун тухары сыһа быһыыны оноруон сөп. Киһи онорбут сыһатын көннөстүөхтээх. Ону бырастыы гынан сыһатын өйдүүрүн ситиһии буолар

8. **ДОҔОРДОҔУУ**. Киһи чугас, аймах-билэ, доҕор-атас дьонугар тирэнэн эрэ чинник, холкудук, туохтан да дьиксиммэккэ, дьаархаммакка олох олороро ордук. Дьиннээх доҕору, кэбиһиилээх окко түспүт иннэни көрдүүр курдук, көрдөөн булуохха сөп. Тубэһиэхчэ киһи доҕор буолбат. Доҕор көһүннэбинэ эн барыны бары тулуйуон, барыны кыайыан.

9. **ЭРЭЛ**. Бэйэтигэр эрэллээх киһи барытын кыайар. Ыарахтан толлубат, санаата күүстээх буолар.

10. **ЭР СҮРЭХТЭЭХ БУОЛУУ**. Сымнаҕас майгыннаах дьон ордук эр сүрэхтээх буолаллар. Киннээх уонна харса суох тыллаах киһи үксүгэр куттаҕас буолааччы диэн Амма Аччыгыйа бэргэн этиитэ барыбытыгар холобур буолар.

11. **ТУЛУУР** киһи сөптөөх быһаарыыны ылынарыгар көмөлөһөр.

12. **КИҢИ онорбут ҮТҮӨТЭ** үс үйэ умнуллубат диэн норуот мээнэбэ эппэт. Үтүөнү оноруу киһи үчүгэй хаачыстыбатын көрдөрөр.

13. **КЫРДЫК**. Кырдык - күн утабын курдук - сырдык! Хас биирдии киһи кырдык иһин охсуһар. Кырдыктан ордук күүстээх туох да суох диэн Күннүк Урастыырап этэр.

**Анкета толоруу “Олоххо кылаабынайа”. (Главное в жизни)**

Бэриллитбит ситэтэ суох этиилэри ситэрэн суруйуу.

Онон хас биирдиибит олох сыаннастарын сүрэхпитигэр инэрэн биирдэ бэриллэр олоххо киһи киһитэ буолан олоруу сүрүн сыалбыт-сорукпут буолар. **Түмүк**. Хас биирдии киһи бу этиллибит олох сыаннастарын илдэ сылдыар киһи сир үрдүгэр саамай баай киһинэн абыллар.